

СТРАТЕГІЯ «РОЗУМНОЇ СИЛИ» У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Авер'янова Ніна Миколаївна

ORCID ID: 0000-0002-1088-2372

кандидат філософських наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Воропаєва Тетяна Сергіївна

ORCID ID: 0000-0001-8388-7169

кандидат психологічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Відомо, що концепцію «розумної сили» («smart power»), найперше, розробляв Джозеф Най [14; 15; 16], який дав поштовх для досліджень цієї проблеми й іншим вченим, таким як Крістіан Вітон [21], Моріс Грінберг [10], Тед Гален Карпентер [8], Вільям Коен [10], Карол Макгіфферт [10], Сабріна Медейрос [12], Сюзанна Носсель [13], Даніель Пінто [12], Еван Резнік [18], Алан Чонг [9] та ін. В Україні, на жаль, концепт «розумної сили» не отримав належного розвитку, хоча нині в багатьох країнах світу феномен «smart power» стає важливою та необхідною складовою ефективної політики держави.

Поняття «розумної сили» не можна розглядати без розуміння та аналізу «м'якої сили». Термін «м'яка сила» (soft power) у науковий обіг ввів вищезгаданий Джозеф Най, американський політолог, доктор філософії Гарвардського інституту державного управління імені Джона Ф. Кеннеді. Концепція «soft power» Ная стала відповіддю на низку проблем, які виникли перед США після завершення холодної війни у світі. Найперше, йшлося про збереження США свого іміджу та авторитету як наддержави на міжнародній арені. І хоча, як вважає більшість науковців, різні форми «м'якої сили» спостерігалися ще в давні часи, проте саме в період глобалізації кардинально зросли інформаційні впливи, що дає широкий простір для застосування «soft power». На сьогодні зазначене поняття широко використовується у дискурсах, присвячених питанням зовнішньої політики держави, а концепція Ная, незважаючи на сучасні дослідження «м'якої сили», залишається оптимальною, востребованою та дієвою.

«М'яка сила», за Джозефом Наєм, означає здатність країни переконувати інших робити те, що необхідно цій державі, але без сили та примусу, тобто формувати пріоритети інших так, як вигідно цій країні. Якщо в інших будуть сформовані такі ж світоглядні позиції та культурні цінності, то можна буде легко заручитися їхньою підтримкою для досягнення власних цілей. «М'яка сила» країни опирається на три базисні ресурси: культуру (саме в тих її частинах, які цікаві й привабливі для інших), політичні цінності (якщо вони життєздатні і в середині країни, і поза її межами), зовнішню політику (коли вона легітимна та моральна). Успіх у проектуванні «м'якої сили» досягається за допомогою публічної дипломатії, економічної допомоги, спорту, мистецьких проєктів, медіапродукції, університетів, шкіл, церков та інших інститутів громадянського суспільства. Оскільки «м'яка сила» має обмежені можливості, то досягти конкретних результатів за її допомогою складно та довго в часі, однак «м'яка сила» необхідна для завоювання прихильності опонентів. Важливо те, що, застосовуючи «м'яку силу» у вирішенні певних питань, державі не потрібно йти на

поступки, вона просто досягає своєї мети, але м'яко та ненав'язливо. Водночас Най підкреслював, що успішним країнам при формуванні зовнішньої політики потрібна і «жорстка», і «м'яка» сили [15].

Значення «м'якої сили» у світі, стверджує Джуліо Галларотті, нині суттєво зростає. На його думку, це пов'язано з процесами глобалізації (існує тісна взаємозалежність держав і величезна швидкість передачі інформації); демократизація та поширення ліберальних принципів (вони не лише самі по собі несуть прихильність до «м'яких принципів», а й створюють обмеження у використанні сили); колосальні витрати при застосуванні ядерної зброї; прагнення до стабільності та процвітання сучасних західноєвропейських суспільств; зростання ролі міжнародних організацій [11].

Водночас концепція «м'якої сили» протиставляється загальноприйнятому традиційному сприйняттю – «жорсткій силі» (hard power), яка ідентифікується з військовою міццю та економічною потужністю. «Жорстка сила» включає в себе військові інтервенції, примусову дипломатію (coercive diplomacy), економічні санкції, спирається на збройні сили та економічні засоби, застосовує погрози і зброю. «Жорстка сила», зазначає Най, не завжди буває необхідною та виправданою стратегією, тому при певних обставинах за для досягнення мети державі потрібно покластися саме на «м'яку силу», на її здатність впливати на події за допомогою переконання. «Жорстка сила» дає більш швидкі бажані результати, проте ніколи не приносить дивідендів «м'якої сили», а саме, при застосуванні «жорсткої сили» завжди відбувається внутрішній спротив країни-опонента [14].

«Жорстка сила» значно шкодить іміджу держави, якщо вона відверто в агресивно-односторонньому порядку здійснює вторгнення, економічні санкції чи погрози. Водночас така агресивна «жорстка сила» може створювати позитивний імідж зазначеної держави у країн, які мають з цього певні вигоди. «Жорстка сила» може схвально сприйматися іншими країнами й тоді, коли її дії будуть направлені на підтримку миру у світі, захист від геноциду, надання економічної допомоги на сприятливих умовах для країн, що її потребують та ін. Тому державам, щоб досягти максимального впливу на міжнародній арені необхідно шукати «золоту середину» у застосуванні «м'якої» та «жорсткої» сил [14].

Таким чином, у політиці «жорсткої сили» важлива роль належить економічному складнику як засобу тиску на опонентів. У політиці «м'якої сили» – створюється економічна система, що пропонує населенню високий рівень доходів, а це стимулює країни, на які направлена «м'яка сила», мати такий же рівень добробуту, що в свою чергу може сприяти економічному співробітництву між країнами-опонентами. Розвинені держави світу активно застосовують свою економічну могутність, що виявляється у зовнішній торгівлі та закордонних інвестиціях, які визначають рівень розвитку промисловості, аграрного сектору і сфери послуг. Будь-яка держава, застосовуючи «м'яку силу», повинна дбати про свій імідж на міжнародній арені. Країна володіє більш потужним потенціалом «м'якої сили», якщо її культурні цінності та інституції позитивно і з повагою сприймаються у світі, що дає країні змогу створювати вигідні для неї альянси. При цьому не слід вважати «м'яку силу» гуманнішою, але менш впливовою у порівнянні з «жорсткою силою», яка асоціюється з військовою міццю, а значить має бути більш дієвою. Адже в реальності «м'яка сила» обов'язково містить елементи «жорсткості», які виявляються у нав'язуванні чужих стандартів, і об'єкт впливу досить часто не усвідомлює того, що його вибір – це не повний вільний вибір.

У подальшому проблеми взаємозв'язку та взаємодоповнення «м'якої» і «жорсткої» сил Джозеф Най представив у концепції «розумної сили» («smart power»),

яку розглядав як можливість поєднання «м'якої» і «жорсткої» сил для створення виграшних стратегій. Хронологічно зазначена концепція в наукових колах почала осмислюватися з 2004 р., з часу публікації роботи Ная «Soft Power: The Means To Success In World Politics». Фактично одночасно з зазначеною працею з'явилася робота Сюзанни Носсель «Smart Power» [13]. Най підкреслював, що концепція «розумної сили» може бути застосована не лише для США, а й для будь якої іншої держави. Завдання влади полягає в тому, щоб за певних обставин правильно комбінувати ці дві сили. В світі мати вплив і повагу можуть не лише великі країни з потужним військово-промисловим комплексом та сильною економічною базою, а й країни середнього розміру [16].

«Розумна сила» і військова сила концептуально пов'язані між собою, але «розумна сила» вдається до військової сили лише тоді, коли вимагають цього екстремальні обставини. «Розумна сила» все більше схиляється до дипломатичного стилю та компромісів, до завоювання «сердця і розуму» [9, с. 233].

Нині багато країн світу у своїй політиці намагаються застосовувати «розумну силу». Так, у США концепція «smart power» глибоко вивчається і аналізується на сторінках наукових видань, активно обговорюється на конференціях і семінарах. А за президентства Барака Обами «розумна сила» була покладена в основу зовнішньополітичного курсу США. Сучасний Китай широко використовує потенціал «м'якої сили», однак аналітики країни підкреслюють необхідність поєднання «м'якої» та «жорсткої» сили, тобто – «розумної сили» для ефективної діяльності держави та її зміцнення на міжнародній арені.

У боротьбі за міжнародне лідерство Німеччина опирається на «м'яку» та «розумну» сили. Так, наприклад, політика Німеччини у сферах міграції та освіти ґрунтується на широкому залученні людського капіталу, зокрема, на зростанні потоків висококваліфікованих працівників. «Розвиток німецької законодавчої бази щодо міграції населення чітко вказує на те, що імміграція кваліфікованих працівників і вчених на сучасному етапі поширюється» [6, с. 226]. Здійснюється інтернаціоналізація вищої освіти, іноземні студенти мають можливість безкоштовно навчатись у державних навчальних закладах. До Німеччини прибуває значна кількість студентів із Австрії, Болгарії, Китаю, Польщі, Росії, Туреччини та Франції, а також з інших держав. Студенти-іноземці, після здобуття освіти, розглядаються і владою країни, і роботодавцями як перспективні кваліфіковані кадри, тому створюються придатні умови для подальшого їхнього перебування в країні та для їхньої інтеграції на ринок праці. Така «м'яка сила» у проведенні політики закріплює за Німеччиною статус держави з великими можливостями та перспективами.

Варто зауважити, що студентська молодь – найдинамічніша та наймобільніша частина будь-якого суспільства, вона більш оперативна, ніж інші прошарки молоді, відчуває нові тенденції в культурі, мистецтві, економіці та політиці. Це робить студентство інтелектуальним і культурним авангардом молодого покоління, інноваційним резервом реформаторської частини суспільства, що стає запорукою ефективного розвитку держави [2].

Стратегія «розумної сили» розробляється й низкою інших країн Європи, Азії та Росії.

Оскільки «smart power» становить теоретичну основу зовнішньополітичної стратегії держави, то для України на часі розробка власного концепту «розумної сили», який дозволить проводити ефективну політику з опорою на національні інтереси, сучасну безпекову стратегію та українознавчу компетентність. Адже саме ця стратегія відповідає сучасним загрозам і викликам найоптимальнішим чином. Вона дозволить Україні діяти на міжнародній арені як «відповідальному суб'єкту», формувати більш

стійку міжнародну систему прийняття колективних рішень і вирішувати завдання деокупації та реінтеграції населення окупованих регіонів України за допомогою стратегічно продуманих, інноваційних і гнучких підходів [4; 19; 20].

Як уже зазначалось, стратегія «розумної сили» дозволяє застосовувати як «м'які», так і «жорсткі» методи, а головне – уміти розрізняти випадки, коли доречні або перші, або другі, або перші і другі одночасно, щоб у результаті виник синергетичний ефект від поєднання засобів «м'якої» та «жорсткої» сили. Концепцію «розумної сили» варто застосовувати як стратегію стримування неоімперського реваншизму РФ та її неоколоніальної гібридної політики. Застосування української версії стратегії «розумної сили» дозволить вибудувати *послідовність дій та стратегічних комунікацій*, спрямованих на зниження деструктивного політичного, економічного та інформаційного впливу Росії як на європейському просторі, так і у всьому світі.

Основними складовими української версії стратегії «розумної сили» в умовах нинішньої війни є: 1) поєднання «жорсткої» та «м'якої сили» з інтелектуальним потенціалом наукового та експертного середовища України; 2) підвищення військової майстерності ЗСУ; 3) модернізація українського озброєння на базі стандартів НАТО; 4) зміцнення енергетичної незалежності держави; 5) підтримка економічної стабільності України; 6) динамічна та гнучка дипломатія, постійна координація зусиль країн-учасниць антипутінської/антиімперської коаліції; 7) зміцнення вже існуючих військово-оборонних союзів та залучення нових країн-партнерів до співпраці з Україною та антиімперської боротьби; 8) позиціонування злочинів РФ у Бучі та Маріуполі як Української Сребрениці; 9) своєчасне відбиття інформаційно-психологічних операцій противника, репрезентація пропагандистської діяльності російських ЗМІ як російської версії «Радіо Руанди»; 10) посилення консолідації українського суспільства та всього українства; 11) зміцнення патріотизму та проукраїнської мотивації у діяльності українських громадян; 12) розвиток українознавчої компетентності депутатів, урядовців, лідерів громадської думки та всього суспільства.

Також нині вкрай необхідне посилення соціально-гуманітарної та інформаційної складової національної безпеки України для розробки й впровадження цілісної системи соціогуманітарних технологій у формуванні й підтримці почуття колективної самоповаги громадян України, розвитку їхньої суб'єктності, патріотизму, критичного мислення та українознавчої компетентності, які є важливою основою для формування позитивної національної ідентичності [1; 3; 5].

Висновки. Отже, стратегія «розумної сили», сформована на комбінованому застосуванні «жорсткої» та «м'якої» сил, дає набагато кращі результати у порівнянні з тим, якщо покладатися виключно на одну з них. Україна також повинна застосовувати стратегію «розумної сили», щоб виступати суб'єктом на міжнародній арені та ефективно протистояти тиску колишнього імперського центру.

Список використаних джерел:

1. Авер'янова Н. Консолідація українського суспільства в сучасних умовах гібридної війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Українознавство»*. К.: ВПЦ «Київський університет», 2016. Випуск №1(18). С. 4–6.
2. Авер'янова Н. Сучасне студентство у контексті формування національної еліти України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Українознавство»*. 2010. Вип. 14. С. 30–32.
3. Авер'янова Н. Чинники консолідації українства в постколоніальну добу. *Українознавчий альманах*. 2017. Випуск 20. С. 8–12.

4. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Стратегія «розумної сили» як основа для припинення збройного конфлікту в Україні та реінтеграції окупованих територій. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Випуск 147 (№ 8). Ч. 2. С. 7–13.
5. Воропаєва Т.С. Інтегративний потенціал сучасного українознавства: теоретико-методологічні аспекти. *VII Міжнародний конгрес україністів. Збірник наукових статей. Освіта. Українознавство*. К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАНУ, 2008. С. 45–54.
6. Філіппов С.О., Мота А.Ф., Петrenchенко С.А. Міграційна політика Німеччини та її значення для національних прикордонних служб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. № 67. С. 224–229.
7. Averianova N.M., Voropayeva T.S. Transformations of the collective identity of Ukrainian citizens: integrative approach. *Global science and education in the modern realities'2020. Conference proceeding. August 27, 2020*. Seattle, Washington: «ISE&E» & SWorld in conjunction with KindleDP, 2020. Pp. 402–405.
8. Carpenter Ted Galen. *Smart Power: Toward a Prudent Foreign Policy for America*. Cato Institute, 2008. 264 p.
9. Chong Alan. Smart Power and Military Force: An Introduction. *Journal of Strategic Studies*. 2015. Volume 38. Issue 3. Pages 233–244.
10. Cohen William S., Greenberg Maurice R., McGiffert Carola. *Smart Power in U.S.-China Relations: A Report of the CSIS Commission on China*. Center for Strategic and International Studies (CSIS), March 2009. 31 p.
11. Gallarotti Giulio M. Soft power: what it is, why it's important, and the conditions for its effective use. *Journal of Political Power*. 2011. Volume 4. Issue 1. Pp. 25–47.
12. Medeiros Sabrina E., Pinto Danielle J. A. International Reputation and Smart Power: How Brazil is building its international insertion in XXI century. In *ISA's 56th Annual Convention*. New Orleans, Louisiana, 2015.
13. Nossel Suzanne. Smart Power. *Foreign Affairs*. 2004. Vol. 83. № 2 (March-April). Pp. 131–142.
14. Nye Joseph S., Jr. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books, 1990. 336 p.
15. Nye Joseph S., Jr. Get Smart: Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs*. 2009. Vol. 88. № 4 (July/August 2009). Pp. 160–163.
16. Nye Joseph S., Jr. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs, 2005.
17. Nye Joseph S., Jr. *The Future of Power*. New York: PublicAffairs, 2011. 320 p.
18. Resnick Evan. I Will Follow: Smart Power and the Management of Wartime Alliances. *Journal of Strategic Studies*. 2015. Volume 38. Issue 3. Pages 383–409.
19. Voropayeva T., Averianova N. Information security as key direction of the state policy of Ukraine in the context of the Russian-Ukrainian armed conflict. *Global science and education in the modern realities '2021. Conference proceedings, August 17–18, 2021*. Seattle, Washington, USA, 2021. Pp. 179–182.
20. Voropayeva Tatiana, Averianova Nina. Information and economic security as priority directions of the state policy of Ukraine in the context of the strategy of «smart power». *2021 IEEE 8th International Conference on Problems of Infocommunications, Science and Technology (PIC S&T)*. Kharkiv, Ukraine, 2021. Pp. 197–202.
21. Whiton Christian. *Smart Power: Between Diplomacy and War*. Dulles, United States: Potomac Books, 2013. 240 p.